

Wojciech WALAT

Uniwersytet Rzeszowski, Polska

Reakcja uczniów, nauczycieli i rodziców na zjawisko cyberprzemocy¹

Wstęp

Przemoc szkolna to umyślne zachowanie agresywne, przeważnie powtarzające się regularnie. Cechuje je nierównowaga władzy i siły związana często z różnicą statusu i społecznymi lub fizycznymi możliwościami dzieci. Brak tego typu równowagi sprawia, iż osoba doznająca przemocy ma spore trudności z odparciem ataku i obroną. Wyróżnić można dwa główne rodzaje szkolnej przemocy dotyczące bezpośrednich zachowań, takich jak: kopanie, bicie, przezywanie, obrażanie innych, i pośrednich, do których należą: wykluczenie społeczne, rozpowiadanie plotek, unikanie i szantaż.

Przemoc stosowana za pomocą internetu czy innych urządzeń elektronicznych różni się od tradycyjnej formy kontaktu fizycznego tym, że jej sprawca zachowuje dystans względem ofiary. Zapewnia mu to poczucie bezpieczeństwa, anonimowości i bezkarności. Sprawca łatwo zapomina o wyrządzonej komuś krzywdzie, ponieważ nie ma możliwości jej zaobserwowania, nie doświadcza poczucia winy czy współczucia. Stosowanie cyberprzemocy często zaczyna się od niewinnych żartów, wymiany negatywnych uwag na temat znajomych z przyjaciółmi. Kiedy informacje te docierają do innych, powodują zawstydzenie, poczucie krzywdy [Rogers 2011: 13–14].

Rodzaje i metody stosowania cyberprzemocy

Podobnie jak tradycyjna przemoc ta stosowana w internecie może mieć formę bezpośrednią i pośrednią. Bezpośrednie ataki polegają na swobodnym wysyłaniu przez sprawcę obraźliwych treści do innych osób. Cyberprzemoc zapośredniczona opiera się na wykorzystywaniu innych do stosowania agresji, niekiedy bez świadomości współsprawcy co do jej popełnienia [Kowalski i in. 2010: 50–51].

Do podstawowych rodzajów cyberprzemocy zaliczyć można [Pyżalski, 2012: 53–58]:

1. Wojnę na obelgi – jest to krótka i ostra wymiana zdań między użytkownikami medium komunikacyjnego. Zachodzi zwykle w publicznym środowisku,

¹ Temat zrealizowano w ramach prac statutowych Zakładu Dydaktyki Ogólnej i Systemów Edukacyjnych Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego.

- np. grupie dyskusyjnej, czatroomie, rzadko odbywa się podczas prywatnej mailowej dyskusji. Człowiekowi obserwującemu taką sytuację z zewnątrz wydawać się może, iż obie strony biorące udział w wojnie są na równej pozycji. Nieoczekiwane działanie agresywne pochodzące od jednej osoby zaburza jednak tę stabilną pozycję, gdyż ofiara napaści nie ma pewności, kogo sprawca może dodatkowo zaangażować do tych rozgrywek.
2. **Prześladowanie** – polega na długim, powtarzającym się przesyłaniu obraźliwych treści. Odbywa się podczas prywatnej komunikacji (e-mail) lub w miejscach o charakterze publicznym (grupy dyskusyjne, czatroomy). Popularną formą prześladowania jest wojna na SMS-y, w której udział bierze nawet kilku atakujących i jedna ofiara. Sprawcy przesyłają setki, nawet tysiące SMS-ów ofierze, która musi poradzić sobie z mnóstwem obraźliwych treści. Prześladowanie stanowi płaszczyznę internetowej grupy tzw. dręczycieli. Przeszkadzają oni uczestnikom wieloosobowych gier internetowych, gdyż zainteresowani są jedynie psuciem zabawy innym.
 3. **Oczernianie** – przekazywanie nieprawdziwych informacji o innej osobie poprzez zamieszczenie ich na stronie internetowej lub przekazanie innym za pomocą komunikatora internetowego lub maila. Popularne jest także przesyłanie przerobionych cyfrowo zdjęć innych osób przedstawionych w poniżający sposób i w kontekście seksualnym. Innym rodzajem oczerniania są księgi obelg, które przygotowują zwykle uczniowie. Na stronie internetowej zamieszczają nazwiska osób z klasy czy szkoły, pod którymi dopisują obraźliwe komentarze.
 4. **Podszywanie się** – sprawca wykorzystuje hasło ofiary do jej portalu społecznościowego czy komunikatora, podszywając się pod nią. Następnie wysyła z jej konta obraźliwe treści do innych użytkowników, którzy sądzą, iż nadawcą jest ofiara. Dodatkowo sprawca często zmienia profil ofiary np. na jej portalu społecznościowym poprzez umieszczenie obraźliwych treści. Niekiedy dodaje w imieniu ofiary niestosowne uwagi na forum dyskusyjnym i zamieszcza jej imię, nazwisko, adres czy numer telefonu, ułatwiając innym użytkownikom jej namierzenie.
 5. **Ujawnianie i pozyskiwanie tajemnic** – zdradzanie tajemnic polega na przekazywaniu osobistych informacji, często wstydlivych, które nie powinny zostać upublicznione. Pozyskiwanie tajemnic opiera się na zdobywaniu od innych prywatnych informacji w podstępny sposób i przesyłaniu ich innym użytkownikom.
 6. **Wykluczenie (ostracyzm)** – silnie oddziałuje na emocje dzieci. Polega na wyłączeniu osoby z sieciowej społeczności poprzez ustanowienie hasła niezbędnego do otworzenia strony internetowej lub usunięcie ofiary z listy kontaktów. Osoby, które doświadczyły tej formy przemocy elektronicznej, dołączają często do innych grup dyskusyjnych w internecie powstałych w celu

zemsty na pierwotnej grupie. Dołączenie do nowej grupy pomaga w pozbyciu się przez ofiary negatywnych uczuć towarzyszących ostracyzmowi i budowaniu poczucia bezpieczeństwa. Więzy z nowymi przyjaciółmi zachęcają niekiedy ofiarę do indywidualnej zemsty lub z pomocą nowych znajomych.

7. Cybernękanie – to wykorzystywanie wszelkich środków masowej komunikacji w celu nękania kogoś poprzez nieustanne przysyłanie wiadomości zawierających pogróżki lub mających formę prześladowania.
8. *Happy slapping* („radosne okładanie”) – nowy rodzaj agresji zapoczątkowany w angielskich metrze. Grupa nastolatków podchodzi do kogoś i go uderza, podczas gdy inna osoba, na ogół również nastolatek, nagrywa ten akt kamerą w telefonie komórkowym. Zwykle sprawcy nie poprzestają na jednym uderzeniu, a ofiara nie jest im znana. Sytuację taką określić możemy mianem napadu mającego prawne konsekwencje. Film z agresywnej napaści zamieszczony zostaje w internecie, gdzie dostęp do niego mają tysiące ludzi [Pyżalski 2012: 58].

Analiza wyników badań reakcji uczniów, nauczycieli i rodziców na zjawisko cyberprzemocy²

Z danych zamieszczonych w tabeli 1 wynika, że będąc ofiarą przemocy elektronicznej, połowa dziewczynek mieszkających w mieście zwróciłaby się o pomoc do swoich rodziców, ponad 40% do kolegi/koleżanki, a co trzecia uczennica nie powiedziała by o tym nikomu. Wśród ich rówieśniczek mieszkających na wsi zdecydowana większość skorzystałaby z pomocy swoich znajomych. Wśród chłopców mieszkających w mieście ponad 60% nie poprosiłoby o pomoc nikogo, 1/3 zwróciłaby się do swoich przyjaciół, zaś co piąty do rodziców. Chłopcy mieszkający na wsi podobnie jak ich koledzy ze szkół miejskich prośbę o pomoc skierowałaby do swoich rówieśników. Żaden z uczniów nie poprosiłby o pomoc policji ani pracowników szkoły – nauczyciela, pedagoga czy psychologa.

Dzieci wzajemnie darzą się wielkim zaufaniem, powierzają sobie swoje sekrety, dlatego to do swoich przyjaciół kierują prośbę o pomoc. Młodzi ludzie obawiają się reakcji swoich rodziców na stosowaną wobec nich cyberprzemoc, która często polega po prostu na zakazie korzystania z internetu. Chcąc uniknąć dalszych ataków cyberprzemocy, upokorzone przez sprawców ofiary milczą lub mówią o incydencie wyłącznie swoim kolegom/koleżankom, prosząc, by ci zachowali to w tajemnicy. Zwrócenie się z problemem do nauczycieli wiązałoby

² Badania przeprowadzono w grudniu 2014 i styczniu 2014 r. Wzięło w nich udział 100 uczniów klas VI szkół podstawowych – 53 dziewczynki i 47 chłopców, 100 rodziców tych dzieci i 30 nauczycieli. Spośród badanych uczniów 52 mieszkało w mieście (28 dziewczynek i 24 chłopców), a 48 na wsi (25 dziewczynek i 23 chłopców).

się z dodatkowym nagłośnieniem sprawy, czego zwykle ofiara chce za wszelką cenę uniknąć, ponieważ czuje wstyd przed materiałami przesyłanymi od sprawcy. Niestety, pozostając anonimowa, tylko ułatwia dalsze ataki agresorowi.

Tabela 1
Zestawienie wyników badań dotyczących osób, do których uczniowie zwróciliby się o pomoc, będąc ofiarami cyberprzemocy

Osoba, do której zwróciłby się uczeń, będąc ofiarą cyberprzemocy	Dziewczynka				Chłopiec				Razem			
	Miasto		Wieś		Miasto		Wieś		Miasto		Wieś	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Rodzice	14	50,0	4	16,0	5	20,8	–	–	19	36,5	4	8,3
Rodzeństwo	3	10,7	1	4,0	2	8,3	–	–	5	9,6	1	2,1
Kolega/koleżanka	12	42,9	17	68,0	7	29,2	19	82,6	19	36,5	36	75,0
Nauczyciel/wychowawca	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Psycholog szkolny	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Pedagog szkolny	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Policja	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Do nikogo bym się nie zwrócił/ła	8	28,6	3	12,0	15	62,5	4	17,4	23	44,2	7	14,6
Inne	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondent mógł podać więcej niż jedną odpowiedź.

W opinii zdecydowanej większości rodziców dziecko będące ofiarą cyberprzemocy z prośbą o pomoc zwróciłoby się właśnie do nich. Co dziesiąty rodzic jako powiernika swojego dziecka wskazał rodzeństwo, kolegę/koleżankę. Wśród rodziców mieszkających na wsi co dziesiąty twierdzi, iż młody człowiek nie poprosiłby o pomoc nikogo. Literatura potwierdza, że rodzice często nie wiedzą, jak powinni się zachować w sytuacji, kiedy ich dziecko jest ofiarą cyberprzemocy. Prostim rozwiązaniem wydaje się im odebranie podopiecznym możliwości kontaktu z mediami. W ten sposób dorośli dodatkowo wymierzają karę ofierze polegającą np. na zakazie korzystania z internetu choćby w celu rozrywkowym.

Według niemal połowy ankietowanych nauczycieli dzieci, będąc ofiarą cyberbullyingu, zwróciłoby się o pomoc do swoich rodziców, co trzeci uczeń powiedziałby o tym swoim rówieśnikom, 20% młodych ludzi zwróciłoby się do nauczyciela.

Kolejne pytanie w ankiecie dotyczyło reakcji uczniów na stosowanie cyberprzemocy wobec innej osoby. Ponad 80% wszystkich ankietowanych dziewczynek twierdzi, że próbowałyby pomóc ofierze tak, aby nikt się o tym nie dowiedział. Pozostałe uczennice stwierdziły, że udzieliłyby pomocy poszkodowanej osobie. Wśród chłopców mieszkających w mieście wszyscy próbowaliby pomóc, jednak w sposób, który nie ukazywałby, że to oni właśnie pomagają, podobnie jak 82% ich rówieśników mieszkających na wsi. Pozostali uczniowie

uczęszczający do szkoły wiejskiej deklarują chęć udzielenia pomocy. Według badań żaden z respondentów nie byłby obojętny wobec stosowania wobec kogoś cyberprzemocy. Odpowiedzi respondentów znajdują potwierdzenie w literaturze. Dzieci zdają sobie sprawę z tego, jak negatywnym zjawiskiem jest cyberprzemoc, próbowałyby więc pomóc ofiarom takiej formy agresji, chcąc jednocześnie być anonimowe. Obawiają się bowiem reakcji sprawców, tego, że same mogą stać się ofiarami cyberbullyingu.

Odpowiedzi rodziców na to samo pytanie ankietowe różnią się ze względu na miejsce pochodzenia. Ci mieszkający w mieście twierdzą, iż 73% ich dzieci udzieliłoby pomocy ofierze, co czwarty, przyznaje, że dziecko pomogłoby poszkodowanemu, ale zachowując anonimowość. Wprost przeciwnie sądzą rodzice mieszkający na wsi, z których 75% zadeklarowało, że dzieci pomogłoby ofierze pod warunkiem, że nikt się o tym nie dowie, zaś co czwarty z rodziców utrzymywał, że jego dziecko bez względu na okoliczności pośpieszyłoby z pomocą.

Wszyscy ankietowani nauczyciele pytani o to, co zrobiliby, wiedząc o stosowaniu wobec uczniów elektronicznej agresji, odpowiedzieli jednogłośnie, że udzieliliby pomocy takiemu dziecku.

Podsumowanie

Analiza wyników przeprowadzonych badań potwierdza przypuszczenie, że rodzice i nauczyciele w niewielkim stopniu wykrywają i zwalczają cyberprzemoc. Posiadając wiele obowiązków zawodowych, nie kontrolują czasu, jaki ich podopieczni spędzają na korzystaniu z internetu. Zdecydowana większość ankietowanej młodzieży potwierdza, że nikt nie sprawdza, jak długo i w jakim celu surfują w sieci. Brak wiedzy o sytuacjach problemowych dzieci, rzadko prowadzone na ten temat rozmowy, szybkie tempo życia sprawiają, że młodzi ludzie w trudnych sytuacjach z prośbą o pomoc częściej zwracają się do swoich kolegów/koleżanek niż do rodziców lub wolą z nikim o tym nie rozmawiać.

Pomimo iż zdaniem rodziców uczniowie z cyberprzemocą spotykają się bardzo rzadko, w rzeczywistości jest jednak zupełnie inaczej. Nieśmiałość, obawa przed eskalacją internetowych ataków czy poniesieniem kary powoduje niezwykłą skrytość młodych ludzi i brak chęci zwierzenia się dorosłym na temat cyberagresji.

Literatura

- Aftab P. (2003): *Internet a dzieci. Uzależnienia i inne niebezpieczeństwa*, Warszawa.
- Borkowska A., Macander D. (2008): *System reagowania w szkole na ujawnienie cyberprzemocy*, [w:] Wojtasik Ł. (red.), *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół*, Warszawa.
- Fenik K. (2008): *Psychologiczne aspekty cyberprzemocy*, [w:] Wojtasik Ł. (red.), *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół*, Warszawa.
- Izdebska J. (2008): *Media elektroniczne w życiu dziecka w kontekście wartości wychowawczych oraz zagrożeń*, Białystok.

- Kaczmarek-Śliwińska M. (2012): *Media społeczne: szanse dla wychowania*, [w:] Pyżalski J. (red.), *Cyberbullying – zjawisko, konteksty, przeciwdziałanie*, Łódź.
- Kowalski R.M., Limber S.P., Agatson P.W. (2010): *Cyberprzemoc wśród dzieci i młodzieży*, Kraków.
- Pyżalski J. (2009): *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańsk.
- Pyżalski J. (2012): *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków.
- Rogers V. (2011): *Cyberprzemoc. Jak być bezpiecznym w sieci. Ćwiczenia dla dzieci i młodzieży*, Warszawa.
- Szpunar M. (2010): *Cyberbullying – nowe technologie jako narzędzia stosowania przemocy psychicznej*, [w:] Mucha J. (red.), *Nie tylko Internet. Nowe media, przyroda i „technologie społeczne” a praktyki kulturowe*, Kraków.

Streszczenie

Nauczyciele i rodzice często nieświadomi problemów, z jakimi borykają się dzieci, nie reagują. Nie mogą powstrzymać więc negatywnego działania sprawców ani pomóc ofiarom. Powszechny brak wiedzy o stosowaniu wobec podejrzanych cyberprzemocy powoduje, iż dorośli mają niewielki udział w wykrywaniu i zwalczaniu cyberagresji.

Słowa kluczowe: cyberprzemoc, wychowanie, współpraca rodzice–szkoła.

The Reaction of Students, Teachers and Parents on the Phenomenon of Cyberbullying

Abstract

Teachers and parents are often unaware of the problems faced by children – do not respond. They can not stop so the negative impact of perpetrators or help the victims. Widespread lack of knowledge about the application to charges of cyberbullying causes that adults have a small share in detecting and combating cyberbullying.

Keywords: cyberbullying, education, cooperation parents–school.